

УДК 23.1(477)

ІДЕЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ В РУСІ УКРАЇНСЬКИХ ШІСТДЕСЯТНИКІВ

Л. В. Білоус

*Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу;
76019 м. Івано-Франківськ, вул. Карпатська, 15;
тел. +380(342)4-21-78; e-mail: igp@nung.edu.ua*

Автор аналізує проблеми національного відродження в діяльності українського національного руху опору 60-х років ХХ ст.

Ключові слова: *національне відродження, рух опору, інакодумці, дисиденти, шістдесятники.*

Трохи більше двадцяти років минуло з тих пір, коли Україна здобула незалежність і стала самостійною державою. Але, як показує досвід, сам факт державності – це лише перша сходинка і найважливіша підпора, без якої не можна обійтися у складній справі розбудови самої держави й відродженні українців як етносу.

Чітко усвідомлюючи нерозривний зв'язок нації та держави, ми, однак, повинні завжди пам'ятати про те, що процес національного будівництва має свою специфіку порівняно з процесом розбудови держави. Річ у тім, що останній є процесом з цивілізаційним напрямом, тобто завжди прагне до того, щоб перейняти якнайкращі світові зразки, найкращі форми державних правлінь, а національне – це завжди чиясь кровне, давнє, неповторне, яке хоче залишитись самим собою за будь-яких обставин. У цьому своєрідність національного моменту і його велика складність. Завжди нелегко зберегти свою самобутність, але ще важче – її відродити, колись занедбану.

Національне відродження (в сучасній західній літературі – етнічний ренесанс) не варто розуміти як процес повної реанімації всього, що було в історії того чи того народу. Мова йде лише про відновлення тих усталених зразків свідомості й поведінки, які показали свою непересічну цінність, історичну значущість у процесі розвитку конкретного народу, нації.

Потяг до національного відродження – це реакція на тоталітарну політику національної уніфікації, спробу адміністративними методами прискорити тенденцію до «зближення націй».

Завдання українського національного відродження, які сьогодні відкрито проголошують, зокрема й на офіційному рівні, в умовах української радянської дійсності замовчували як неіснуючі, а ті патріотичні сили, котрі наважувались про них заявити, отримували тавро «ворогів

народу». Серед таких сил – українське покоління 60-х років, представників якого називають і дисидентами (дисидент – це латинське слово, що у XVII ст. означало релігійне сектантство, а в другій половині XX ст. закріпилось за тими одиницями, які вступали у відкриту конфронтацію з тоталітарним режимом, на відміну від інших людей), і інакодумцями, і шістдесятниками. Та хай які назви вживають, суть їх зводиться до одного: це були люди, які перші в післясталінський період з новою силою піднімають українську проблему, заявляють про нерозв'язаність національного питання в СРСР, зокрема в Україні.

Це спричинило появу шістдесятників, а разом з тим і рух опору, який вони породили. Хто були ті люди, що репрезентували український національний рух 60-х років, як вони бачили українську проблему і які шляхи пропонували для її розв'язання – ось те коло питань, яке ми передбачаємо розглянути в цьому повідомленні.

Після сталінських «морозів», періоду важкого морального й фізичного лихоліття, що його пережила Україна в 30-40-х роках, коли жорстоко придушували будь-які спроби відродження національної самосвідомості, в умовах хрущовської «відлиги» виростає «напівофіційне критично-ліберальне інакодумство». «Викриття культу особи Сталіна та його трагічних наслідків, – пише один із правозахисників 70-х років Ю. Литвин, – було тією блискавкою, що освітила жахливу дійсність сталінської епохи, страшний досвід антигуманних сталінських методів побудови так званого соціалізму в СРСР» [1, с.365].

Доповідь М. Хрущова «Про культ особи та його наслідки» на XX з'їзді КПРС в лютому 1956 р. була важлива передусім тому, що вперше державна влада поставила питання про негативну оцінку офіційного курсу. Що тотальніший був перед цим контроль над душами підданих, що незмінніша була картина світу, яку нав'язували їм згори, то більшим став шоковий ефект раптової зміни цієї картини, санкціонований цією ж самою владою. Похитнувши культ, доповідь М. Хрущова неоправно підірвала і тоталітарний склад мислення, що панував до цих пір у суспільстві. Вона стала могутнім каталізатором перебудови суспільної свідомості. Хрущовське викриття культу Сталіна стало поштовхом до розвитку суспільної свідомості, до самостійних роздумів і дискусій.

В Україні з поступовим занепадом ери Великого страху інакодумство заявило про себе першими несміливими домаганнями реабілітації невинно засуджених діячів культури і повернення народіві їхніх забронених творів.

Далі на сцену українського життя вийшли шістдесятники. Короткочасної післясталінської відлиги вистачило для того, щоб з'явилися вони і спричинили український рух опору, який поставив під сумнів панівний у світі міф про розв'язання національного питання в СРСР і відкрив новий період українського духовного і політичного відродження. Правозахисники 70-х років О. Тихий і отець В. Романюк назвали їх «яс-

ними променями серед безпросвітної темряви, які виявили, що ідеї і почування нації не знищені, що Україна живе» [2, с.320] навіть і після сталінського геноциду щодо неї. Шістдесятник історик В. Мороз назвав їхній прихід «епохою», бо вони «принесли в замерзлу українську дійсність іскру одержимості», під впливом якої «відразу танув довголітній лід байдужості і нігілізму» [3, с.258].

Інакодумці 60-х – це широке коло людей з різними долями, життєвими шляхами, професіями. Серед них були поети і письменники, публіцисти і журналісти, історики, психологи, юристи. Загалом можна сказати, що це була наукова і творча інтелігенція, причому переважно гуманітарного спрямування.

Коли ознайомлюєшся з літературою щодо цього періоду історії України (а вона з'явилася лише в умовах незалежності, що говорить про неможливість ознайомитися з подіями 60-х років у радянські часи), то найчастіше натрапляєш на такі прізвища, як Л. Лук'яненко, І. Кандиба, С. Вірун, В. Чорновіл, В. Мороз, І. Дзюба, І. Драч, С. Караванський, М. Горинь, Л. Костенко, В. Стус та інші. Це люди, котрі в ті часи становили кістяк українського національного руху, в чиїх заявах, петиціях, клопотаннях до офіційних кіл СРСР та УРСР тією чи тією мірою зазвучали ідеї українського національного відродження.

Тут слід назвати знамениту працю українського літературознавця і публіциста І. Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація?», написану 1965 року. У своєму творі І. Дзюба виступив головним речником ідейного контрнаступу щодо політики центрального радянського уряду в національній справі. У цій праці І. Дзюба подає документальну й описову картину критичного становища, в якому перебувала на той час українська нація. Він висунув та відстоював ідею «національного гуманізму» на протигагу російському шовінізмові й теорії «злиття націй». Ця ж ідея «національного гуманізму» відображена в політичному есе В. Мороза «Серед снігів», у його промові «Замість останнього слова» на суді, в петиціях та листах І. Кандиби, Л. Лук'яненка, В. Чорновола, С. Караванського та інших, де такі ідеї, як «національна гідність людини», «спілкування націй на рівноправній основі», «право людини і нації на свободу культурного розвитку» і т. п. висловлено недвозначно.

Проте зводити весь тогочасний рух опору лише до писань та дій цих людей було б неправомірно, бо, крім них, були ще й ті, хто розповсюджував так звану захальну літературу, переписував недопущені до друку в радянській пресі поезії молодих авторів, робив виписки з матеріалів і документів про історичне минуле України та її культуру.

На цей час припадає і широкий розмах студентських заворушень, що передусім стосувалися студентських вимог академічних реформ, а також проявилися в участі студентів у численних демонстраціях у Києві 1964, 1965, 1967 рр. з нагоди річниць перевезення тлінних решток Т. Шевченка з Росії в Україну.

Отже, різноманітні дії, що у своїй сукупності чинили опір владі у сферах національної політики і громадянських свобод, становили єдиний український рух. Він був структурно не оформлений, аморфним за своїми інституційними характеристиками процесом з реалізації певної інтеграційної ідеї, властивої окремим людям, цілим групам, окремим підпільним організаціям. Цей рух виріс з реальної дійсності, став виявом гострих суперечностей між дійсністю і теорією, показав нечесність та дволикість радянських керівників.

Адже вже сама доповідь М. Хрущова на XX з'їзді була внутрішньо суперечлива. Закликаючи до подальшого зміцнення дружби народів СРСР і посилення єдиної марксистсько-ленінської ідеології, М. Хрущов вимагав водночас і далі давати рішучу відсіч будь-яким проявам буржуазної ідеології, зокрема й націоналізмові. А політика партії і після з'їзду показала, що в національному питанні М. Хрущов є наступником Й. Сталіна. Бо вже наступного року почався новий русифікаційний, а згодом – і централізаторський наступ. Русифікацію апробували й офіційно легалізували на XXII з'їзді КПРС у жовтні 1961 р., після чого почали здійснювати політику «злиття націй».

Тому всупереч таким офіційним планам люди, котрі вважали націю найвищим типом людської спільноти і відстоювали за кожним народом право й можливість бути й залишатися самим собою, висунули на противагу Москві українську національну ідею.

«Український демократичний рух, – як зазначав один з його дослідників Р. Ільницький, – виступив як рух національний відразу, уже в перших початках завдяки своїм творцям, які...не відвернулись від нації, не залишили її, а визначили її в своїх писаннях як тривалу спільноту... у процесі історичного розвитку людства» [4, с.49].

Тут відчувається принципова розбіжність шістдесятників з провідниками українізації 20-х років, тобто українськими комуністами, які, підтримуючи принцип пролетарської класової боротьби, вважали, що «нація – не самодостатня цінність, не самоціль, а лише засіб та історично сформована умова визвольної боротьби пролетаріату» [5, с.63]. І навпаки – намагання українських дисидентів певною мірою продовжити лінію теоретиків ОУН–УПА, які сприймали власну націю як «найвищу абсолютну ідейну й реальну цінність», висуваючи гасло «Нація понад усе» [6, с.99-100].

Вищість національних інтересів над усіма іншими – для шістдесятників це означало на практиці реальну боротьбу за українське національне відродження. На думку В. Мороза, «національне відродження – найглибинніший з усіх духовних процесів. Це явище багатопланове й багатозарове, воно може виявитись у тисячах форм» [7, с.96].

Відродження і збереження української нації, її етнічної, культурної і духовної ідентичності; повернення політичних, соціальних і економічних прав українському народові, здійснення прав України, теоре-

тично гарантованих Конституцією УРСР; забезпечення громадянських і національних прав української людини; дослідження можливостей незалежного розвитку української нації – ось те коло завдань, які так чи інакше прагнув розв'язати український національний рух 60-х років.

Українофільська платформа шістдесятників ґрунтувалась передусім на вимозі забезпечення належного місця і ролі в розвитку нації рідної української мови. Адже, коли говорити словами Л. Лук'яненка, «мова – найочевидніша форма вияву національної культури, літератури – усіх сфер спілкування членів нації... Мова не просто засіб спілкування, не просто засіб вияву національного духу, мова – це форма існування національного духу... Боротьба за мову стає боротьбою за продовження існування самої нації» [8, с.168].

З історії відомо, що мова українського народу довший час терпіла утиски, зневагу, заборону з боку польської шляхти, австро-угорських поневолювачів, царських шовіністів, партійно-радянських керівників. Зокрема, в період сталінізму було знищено перші паростки українського відродження 20-х років, «розстріляно» ті спроби українізації партійно-державного апарату й культурно-освітніх установ в Україні, на які дала «добро» сама комуністична верхівка. Тоді ж було відмінено викладання в середніх та вищих навчальних закладах українською мовою; ліквідовано українські вогнища культури на Кубані, в Сибіру, на Далекому Сході, в інших районах, де проживали українці.

Довгочасна політика зросійщення України призвела до того, що, за словами І. Дзюби, «українська мова в міському побуті... протистоїть, як мова “нижчих” прошарків населення (двірники, прислуга, чорнороби...) – російській мові, як мові “вищих, культурніших” шарів суспільства (“командири виробництва”, службовці, інтелігенція)» [9, с.170].

У той час, коли Програма КППС лицемірно заявляла, що кожний громадянин має повну свободу говорити, виховувати, навчати своїх дітей будь-якої мови, національна мова українського народу постійно піддавалась дискримінації з боку «великодержавної» російської мови. Так, у листі політв'язня І. Кандиби до Першого секретаря ЦК КПУ П. Ю. Шелеста з приводу так званої «справи юристів» вказано, що «українська мова не стала державною мовою, вона витіснена з органів державної влади, з наукових установ, вищих і середніх спеціальних навчальних закладів, сфери громадських підприємств, з громадсько-культурного життя нації» [10, с.171].

Сміливим актом громадянської мужності можна назвати «Клопотання» на ім'я прокурора УРСР від одеського перекладача й публіциста С. Караванського, де він просить притягнути до кримінальної відповідальності міністра вищої та середньої спеціальної освіти УРСР Ю. Даденкова за значні порушення правил вступу до навчальних закладів щодо українських абітурієнтів; за негативне ставлення до викладання там предметів рідною мовою, що викликало в україномовних дітей «почуття

неповноцінності та нерівноправності своєї національності» [11, с.116-125].

Коли українська мова звелась до ролі прислужниці російської мови у себе на батьківщині, то що можна було казати про задоволення національних, хоча б мовних, потреб українців на території Російської Федерації? Там українські діти не мали можливості здобути навіть восьмирічну освіту рідною мовою, не кажучи вже про відсутність українських літератури, радіо, кіно, театру тощо.

Публічним форумом протесту проти переслідування української мови в СРСР була конференція з питань культури української мови, організована 11–15 лютого 1963 р. Київським університетом ім. Т. Г. Шевченка та Інститутом мовознавства Академії наук УРСР. Один з її учасників – В. Лобко висловив глибоке обурення станом української мови в Україні. Його болісно вразило те, що рідну мову майже не чути в навчальних закладах, кіно, установах; що з дитячих ясел до інституту молода людина її майже не чує і мало вживає; що технічну літературу майже не видають українською мовою (лише 5% її в Україні випускають українською мовою, а 95% – російською) з тих причин, що її, мовляв, ніхто не замовляє [12].

На конференції було засуджено й абсурдну теорію про двомовність нації. Всі учасники зійшлися на тому, що в кожного народу є тільки одна рідна мова, в українського народу – українська. Також присутні на конференції виступили з клопотанням перед ЦК КПУ та Урядом України у справі того, щоб:

1. «У всіх вищих і середніх спеціальних школах, ремісничих училищах та на курсах вести навчання українською мовою. Підручники... видавати українською мовою.

У всіх дошкільних установах... де є діти українського населення, виховання вести українською мовою.

2. У всіх установах і підприємствах, на залізниці та інших видах транспорту, в торгівлі всі справи вести українською мовою.

3. Академії наук, інститути, видавництва писали й видавали наукові твори здебільшого українською мовою.

4. Кіностудії творили художні й наукові кінофільми тільки українською мовою, а фільми виробництв інших республік перекладались на українську мову».

На конференції також було запропоновано, щоб у республіках Радянського Союзу, де живе українське населення, відкрити загальноосвітні школи з українською мовою навчання (так, як це здійснено в Україні для російського та інших народів) [13].

Важливо зазначити, що таких вимог, які ставили учасники конференції, Україна не чула на легальних форумах радянських установ від 20-х років.

Чітко усвідомлюючи, що національний розвиток неможливий без свого «цвіту» – наукової і творчої інтелігенції, шістдесятники ставали на захист багатьох політичних, наукових і культурних діячів України, виступали проти заборони творів сотень українських поетів і письменників, істориків, діячів мистецтва і культури. При цьому українські дисиденти рішуче заперечували такі політичні процеси, які ставали формою придушення інакомислення, громадянської активності, суспільної критики. Вони виступали проти закритих судів, вимагали ведення судочинства українською мовою, широкого залучення преси.

Поряд із суто культурницькими проблемами (захист прав української мови та культури, духовного розвитку нації загалом, які займали чи не найбільше місце в українському русі опору, шістдесятники надавали великого значення й питанням етнографічної політики, яка також зазнала значних перекручень в умовах колоніального становища України. Так, із великим жалем писав І. Дзюба про те, що український народ «не дбає про збереження національного етнічного складу населення своєї країни (відсоток українців на Україні, особливо українців за мовою, неухильно знижується); ні про українське національно-культурне обличчя республіки; ні про забезпечення її національними кадрами; ні про забезпечення національних інтересів багатьох мільйонів українців в інших республіках Союзу...» [14, с.244].

Про масове переселення українців з України до Сибіру, в Казахстан та інші віддалені райони і заселення міст України неукраїнським, переважно російським населенням, у результаті чого воно захоплювало всі вигідні посади, а корінне українське населення відтискали на низькооплачувані роботи, писав С. Караванський у «Клопотанні» Першому секретареві ЦК ПОРП В. Гомулці. Засуджуючи таку антиукраїнську політику й усвідомлюючи, що її тривалість може призвести до повного виродження українців як окремого етносу, С. Караванський просить В. Гомулку посприяти скликанню міжнародної конференції компартій світу з національного питання, яка засудила б факти українофобства, національної дискримінації, що існують у практиці окремих компартій [15, с.131].

Зрозуміло, що такий стан етнографічної політики не був випадково. Як зазначає науковець Б. Чайківський у статті «Безробіття і міграція на Україні в 1960-х роках», «він є вислідом синхронізації економічного планування з демографічною політикою імперіального центру в Москві. Ця політика цілево прямує до того, щоб якнайбільше українського елемента виїжджало з українських земель, а на їх місце щоб прибували росіяни» [16, с.102]. Таким способом поширювали етнічно чужу базу і створювали новий осередок русифікації. А для українців це подавали як черговий аргумент про «братню допомогу» для розбудови української промисловості. На думку Б. Чайківського, процес розрухи етнічної бази

в такому разі був би для України більшою катастрофою, ніж роки великого голоду на початку 30-х років [17, с.102].

Відродження української нації шістдесятники бачили неможливим без припинення політики «ультрацентризму» в економіці, доведеного до абсурду планування, «економічного монархізму» радянської державної машини. Так, у проекті Програми Української робітничо-селянської спілки (УРСС), яку 1959 року написав Л. Лук'яненко, гострій критиці піддавались недоліки післякультуртівського періоду, зокрема бюрократичні методи керівництва народним господарством та централізований метод планування в промисловості й сільському господарстві [18].

Український національний рух 60-х років рішуче протестував проти відродження сталінізму й у власне політичній сфері, тобто сфері влади. Особливо цінним у цьому відношенні є звернення українських комуністів до комуністів усього світу від грудня 1964 року. Це звернення, повна назва якого «До всіх комуністів народно-демократичних і капіталістичних країн, до керівних органів комуністичних і робітничих партій світу», є цікавим передусім з огляду на середовище, з якого воно походить, адже автори документа – українські комуністи, які висловили свій протест проти політики централізації й русифікації неросійських народів СРСР, а також виявили стурбованість тим станом, в якому реально опинились Ради депутатів трудящих, що за радянськими конституціями визнавались основою політичної системи і яким теоретично належала повнота влади в країні. Насправді ж, як зазначалось у «Зверненні», «все посилюється диктатура ЦК, що виражає волю нового правлячого класу – партійної бюрократії» [19, с.196]. Всупереч чинній практиці українські комуністи вимагали поставити Ради над партією.

Український національний рух 60-х років був, як зазначалось вище, переважно культурницьким рухом. Проте, як бачимо, національна проблема в розумінні шістдесятників не обмежувалася цими рамками, а зачіпала і питання стану інших сфер життя. Ба більше, тут уже помітні проблески політичного мислення, яке переносило українську проблему із суто культурницької площини в державно-політичну. Тобто, ідею відродження і збереження самобутності своєї нації деякі представники українського руху опору бачили здійсненою лише в умовах власної держави. Йдеться передусім про «Проект Української Робітничо-Селянської Спілки», який написав Л. Лук'яненко, де ще наприкінці 50-х років висловлювалася впевненість у тому, що «для покращення матеріального й політичного становища громадян республіки Україні необхідно вийти зі складу СРСР на підставі ст. 17 Конституції СРСР і утворити незалежну державу» [20, с.168].

Отже, ідея власної національної держави, хоча й ледь чуто, але звучала в русі українських шістдесятників. Питання ж політичної системи правління, економічної та ідеологічної основ її функціонування по-іншому, ніж це було в Союзі РСР й Україні, поки що не ставили.

Це дозволяє охарактеризувати рух шістдесятників загалом як націонал-комуністичний або, за словами одного з його закордонних дослідників М. Прокопа, «як платформу легальної самооборони народу в межах радянських законів» [21, с.109], бо бажання відродження своєї нації, здобуття нею самостійної держави не виходило за межі чинних конституцій. Віра в культурні, економічні, соціальні зміни, що поліпшили б стан життя у відповідних сферах, була вірою в можливість повернення реального стану речей до норм загальносоюзної та республіканської конституцій. І не більше. Тому український національний рух 60-х років ще не можна кваліфікувати як реформістський порівняно, наприклад, з рухами за так званий демократичний соціалізм у цей період у країнах народної демократії – Угорщині, Чехословаччині, Югославії. У цьому, на нашу думку, полягала одна зі слабких сторін руху.

Своє продовження український рух опору знайшов у період брежнєвського «застою» в діяльності правозахисної організації – Української громадської групи сприяння виконанню Гельсінських Угод (1976 р.), яка ввела боротьбу за українські національні права в контекст змагань за загальнолюдські права особи, аргументуючи це тим, що національні права – це також права людини на вільне й повноцінне життя її народу.

Література

1. Литвин Ю. Правозахисний рух на Україні, його засади та перспективи / Юрій Литвин // Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: У 3-х т. – Мюнхен, 1983. – Т. 3. – С. 363–369.
2. Тихий О. Позиції українських політв'язнів / Олексій Тихий і о. Василь Романюк // Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: У 3-х т. – Мюнхен, 1983. – Т. 3. – С. 320–327.
3. Мороз В. Серед снігів / Валентин Мороз // Українська сусп.-політична думка в 20 столітті: У 3-х т. – Мюнхен, 1983. – Т. 3. – С. 257–274.
4. Ільницький Р. Стан і перспективи визвольної справи в Україні / Р.Ільницький // Матеріали Конгресу Української вільної політичної думки. – Ч. 2. – Мюнхен, 1973. – С. 48–86.
5. Національні моменти в радянському і партійному будівництві/ резолюція VII конференції КП(б)У // Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: У 3-х т. – Мюнхен, 1983. – Т. 2.
6. Сціборський М. Націократія / М. Сціборський. – Прага, 1942.
7. Мороз В. Замість останнього слова / В. Мороз // Український вісник. – Вип. 6. – 1972.
8. Лук'яненко Л. Вірую в Бога і в Україну / Л. Лук'яненко. – К., 1991. – 320 с.
9. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? / І.Дзюба. – Мюнхен, 1968. – 262 с.
10. Кандиба І. Першому секретареві ЦК КПУ Шелестові Петрові Юхимовичу / І. Кандиба // Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: У 3-х т. – Мюнхен, 1983. – Т. 3. – С. 166–174.

11. Караванський С. Й. Клопотання Прокуророві УРСР від Караванського С. Й. // Чорновіл В. Лихо з розуму / Портрети двадцяти «злочинців» / – Львів, 1991. – С. 114–119.
12. Див.: Лобко В. Виступ на Всеукраїнській Республіканській науковій конференції з питань культури української мови 12 лютого 1963 р. в Києві / Василь Лобко // Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: У 3-х т. – Мюнхен, 1983. – Т. 3. – С. 175–184.
13. Див.: Порхун Д. Доля рідної мови / Д. Порхун // Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: У 3-х т. – Мюнхен, 1983. – Т. 3. – С. 184–186.
14. Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація? / І.Дзюба. – Мюнхен, 1968. – 262 с.
15. Див.: Караванський С. Й. Клопотання / Першому секретарю ЦК ПОРП В. Гомулці // Чорновіл В. Лихо з розуму / Портрети двадцяти «злочинців»/ – Львів, 1991. – С. 127-133.
16. Чайківський Б. Безробіття і міграція на Україні в 1960-х роках / Б. Чайківський // Сучасність. – 1971. – Ч. 3.
17. Там само.
18. Див.: Лук'яненко Л. До історії українського правозахисного руху / Л. Лук'яненко // Самостійна Україна. – 1992. – №42.
19. Звернення українських комуністів до комуністів усього світу // Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: У 3-х т. – Мюнхен, 1983. – Т. 3. – С. 193–199.
20. Лук'яненко Л. Вірую в Бога і в Україну / Л. Лук'яненко. – К., 1991. – 320 с.
21. Прокоп М. Становище на Україні / М. Прокоп // Сучасність. – 1968. – Ч.2. – С. 105–111.

*Стаття надійшла до редакційної колегії 9.10.2012 р.
Рекомендовано до друку докт.політ.наук, професором Федорчук Т.П.,
докт.іст.наук, професором Берестом Р.Я. (Львів)*

THE IDEAS OF THE NATIONAL REVIVAL IN THE UKRAINIAN MOVEMENT OF RESISTANCE OF THE 60-s OF THE XX-th CENTURY

L. V. Bilous

*Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas;
76019, Ivano-Frankivsk, st. Carpatska, 15;
ph. +380(342)4-21-78; e-mail: igp@nung.edu.ua*

In this article problems of national revival in the activity of Ukrainian national movement of resistance in the 1960th are analyzed.

Key words: *national revival, movement of resistance, dissidents, representatives of Ukrainian movement of resistance in the 1960th.*